

We zijn veroordeeld altoos te blijven twisten

Een vergelijking van Max Weber en René Girard

Pieter Tijmes*

Summary

We have been condemned to quarrel for ever

In this article I examine Weber's sociological conception of conflict as an inevitable condition of man (ewiger Kampf). The legitimation given in Economy and Society appears unsatisfactory. I subsequently confront Weber's approach with an alternative conception by René Girard. Het criticizes Weber for thinking too romantically about man. This is the reason why Weber's arguments of the inevitability of man being condemned to eternal strife fail to convince.

De grote socioloog Max Weber was een realistisch politiek commentator. Zijn realisme bestond hierin dat hij bijv. de nationale machtsbelangen van Duitsland die hij verdedigde, niet verpakte in het fluweel van vredesaspiraties. Onder ons is het gebruikelijk om defensieve of zelfs offensieve inspanningen voor te stellen als bijdragen aan de vrede. Ook militaire interventies of oorlogen worden gepresenteerd als een strijd om de vrede, want het is de kwaadaardigheid van de tegenstander die provoceert tot een dergelijk ingrijpen. Het lijkt wel of het geweten pacifistisch is geïnfecteerd in deze eeuw. Deze gêne over conflicten is niet van alle tijden. Nog bij Max Weber treffen we een geheel ander klimaat aan. Strijd is er altijd geweest en zal er ook altijd blijven: strijd is eeuwig in zijn visie. Hij ergerde zich zichtbaar aan pacifistische illusies die hij anderen zag koesteren. Wat zich aandienende als vrede ontmaskerde hij graag als haar tegendeel, nl. strijd.

Van deze illusievolle wereldbeschouwing legt hij al in zijn inaugurele rede die hij hield in 1894 in Freiburg, zo getuigenis af: Voor de droom van vrede

* Docent Sociale en politieke filosofie TH Twente, onderafdeling wijsbegeerte en maatschappijwetenschappen.

en menselijk geluk staat boven de poort van de onbekende toekomst van de menselijke geschiedenis: *lasciate ogni speranza* (PS. S.12). De wereld is bar en boos en het leven daarin is hard. Men kan met intellectueel fatsoen geen eudemonist of pacifist zijn. Vrede en menselijk geluk liggen niet in de schoot van de toekomst verborgen. Het nageslacht wordt op zijn weg eeuwige strijd om het behoud en om de stiling van zijn nationale soort meegegeven (PS. S.14). Dienovereenkomstig dienen mensen de harde structuur van de werkelijkheid in hun spreken en handelen te verdisconteren. Aan deze visie is hij zijn gehele leven trouw gebleven, want telkens duikt het thema van de eeuwige strijd als structuur van ons bestaan op in zijn polemieken. Van dit thema heeft Weber uiteraard niet het alleenvertoningsrecht, want het hoort vooral thuis in de 19e eeuw. Maar Weber neemt dit thema op en geeft er een sociologische verantwoording van.

Deze visie op de eeuwige strijd van Weber wordt ook nu nog door velen gedeeld, ofschoon niet met zo'n hartstocht verdedigd. Het is van groot belang of men onder dit gezichtspunt naar de politiek kijkt. Het bepaalt als het ware de politieke mogelijkheden, waarvoor men zich meent te kunnen inzetten. Huldigt men bijv. het omgekeerde standpunt, nl. dat mensen principieel niets in de weg gelegd wordt om te streven naar vrede, dan zal men zich vrij voelen andere politieke strategieën dan die gebruikelijk zijn, te kiezen. Het streven naar vrede is dan bij voorbaat niet illusoir. Wel dient men dan zich grondig rekenschap te geven van de obstakels, waarmee het pad naar de vrede tot-nogtoe was bezaaid. Het adagium van de eeuwige strijd plus de bijbehorende argumentatie is een metapolitiek standpunt, dat weliswaar niet van direct, maar terdege van indirect belang is voor het dagelijkse politieke handwerk.

Weber geeft zijn uitvoerigste sociologische verantwoording van de eeuwige strijd in paragraaf 8 van de beroemde *Grundbegriffe*, waarmee hij zijn opus magnum 'Wirtschaft und Gesellschaft' opent. De verantwoording wil ik nauwkeurig bespreken om de kracht van Webers visie te beproeven. Ik zoek dan antwoord op de volgende twee vragen: a. Welk inzicht biedt Weber in de strijd als menselijk fenomeen? en b. Waarom komt hij ertoe de strijd eeuwig te noemen?

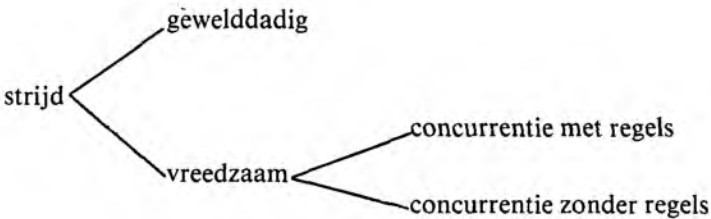
Op grond van mijn uitleg wil ik verdedigen dat Webers antwoorden op beide vragen teleurstellend zijn en dat dit samenhangt met de gehele structuur van zijn sociologie. Dat staat in het eerste deel van mijn artikel. In het tweede gedeelte benut ik theoretische inzichten van René Girard om Webers stelling van de eeuwige strijd plausibel te maken. Dit leidt tot een vergelijking van twee alternatieve ontwerpen van sociaal-wetenschappelijk denken over het conflict. Het belangrijkste verschil van Girard met Weber is, dat Girard uitgaat van het mimetisch (nabootsend) karakter van menselijk hande-

len en dat Weber veeleer zijn vertrekpunt kiest in het individu dat autonoom zijn doeleinden kiest. Dit licht ik toe in het tweede deel van dit artikel.

I

Manifeste strijd

Strijd noemt Weber een sociale relatie, als het handelen georiënteerd is op de bedoeling de eigen wil door te zetten tegen het verzet van een ander in (WG, S.20). Impliciet maakt Weber dan het onderscheid tussen gewelddadige strijd (fysiek geweld) en vreedzame strijd. Aan de gewelddadige strijd besteedt hij geen aandacht meer, maar hij onderscheidt wel de vreedzame strijd in concurrentie met en zonder regels. Bij de concurrentie gaat het om de formeel vreedzame verwerving van de beschikking over kansen die ook anderen begeren. Bij de zgn. geregelde concurrentie zijn de doelen en middelen gereguleerd. De stamboom van het begrip ziet er dus als volgt uit:



Weber geeft voorbeelden waarbij hij een schaal construeert met aan de ene kant de bloedige strijd die de vernietiging van het leven van de tegenstander beoogt en met aan de andere kant een geregelde artistieke concurrentie of een verkiezingsstrijd. Daartussen noemt hij de gereguleerde riddersrijd, de sportwedstrijd, de regelloze concurrentie van minnaars die dingen naar de gunst van een vrouw en de concurrentie op de markt.

Een klein probleem is dat Weber een schaal van naadloze overgangen voor ogen staat, terwijl hij werkt met twee dichotomieën nl. die van regel/geen regel en die van fysiek geweld/ geen fysiek geweld. Ernstig is dit probleem niet, maar naadloze overgangen zijn alleen mogelijk op een schaal met één dimensie. Overigens is het continuum dat loopt van regels naar geen regels, ongelukkig gekozen, want er bestaat in feite geen strijd of concurrentie zonder cultureel bepaalde regels. Het enige onderscheid dat men eventueel zou kunnen maken is dat deze regels impliciet of expliciet zijn. Expliciet zijn de regels bijv. geformuleerd in het recht. De zgn. regelloze concurrentie van de minnaars kent vele ongeschreven regels afhankelijk van de cultuur. De concurrentie een kopje kleiner maken is bijv. niet toegestaan. Ook de massale slachtpartijen waarin de fysieke uitschakeling van de tegenstander beoogd wordt, kennen hun regels.

Latente strijd

Na deze casuïstiek van de manifeste strijd voert Weber de term selectie in. Selectie noemt Weber een bestaansstrijd die plaats vindt zonder dat mensen de bedoeling hebben met elkaar in het krijt te treden. Letterlijk: 'Der ohne sinnhafte menschliche Kampfabzucht gegeneinander stattfindende (latente) Existenzkampf menschlicher Individuen oder Typen um Lebens- oder Ueberlebenschancen' (WG. S.20). Het is opmerkelijk dat Weber dit fenomeen in het oog vat, ofschoon het buiten zijn definitie van sociologie valt, zoals hij die in paragraaf 1 van de Grundbegriffe heeft geformuleerd.

Daar bakende Weber een homogeen veld als werkerterrein van de sociologie af, waarbij het hem ging om handelen, dat georiënteerd is op het gedrag van anderen en dat verbonden is met een subjectieve zin. Gedrag van mensen dat niet sociaal georiënteerd is en niet verbonden is met een subjectieve zin, blijft in Webers beschouwing buiten de sociologie. Of Weber hiermee veel gedragingen van mensen uitsluit, staat nog te bezien. Zelf heeft hij ervan een voorbeeld bedacht: een botsing van twee fietsers is geen object van de sociologie, want deze botsing is geen *sociale* handeling volgens Weber. De botsing overkomt mensen. Zij oriënteren zich niet op de ander en ze verbinden eraan geen zin. Wat er gebeurt na de botsing kan weer wel sociologisch naverteld worden.

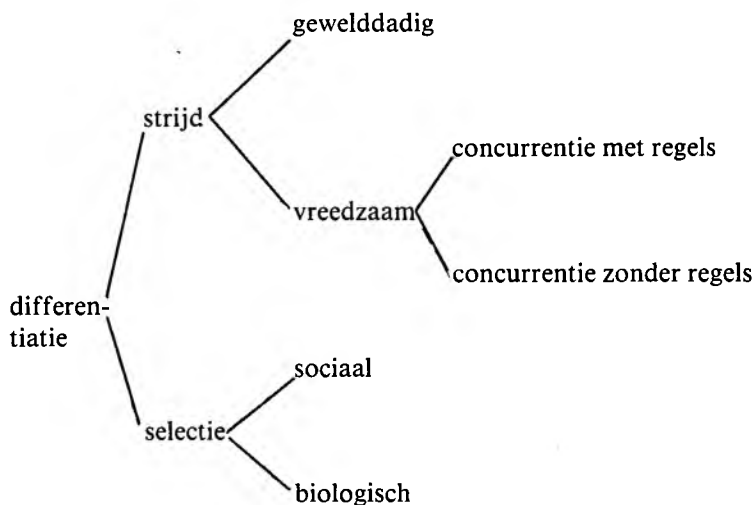
Weber voert dus hier in zijn sociologie een wezensvreemd element in: een bestaansstrijd zonder sinnhafte Kampfabzucht (= selectie). Het is moeilijk te begrijpen wat het voeren van een bestaansstrijd is zonder dat de mensen de intentie hebben dat zij strijden. De term bestaansstrijd is ongelukkig en de toevoeging van het adjectief latent maakt het er niet beter op. De toelichting die Weber op deze definitie geeft, maakt dat duidelijk.

Het manifeste strijden en concurreren op grote schaal (massenhaft) leidt op den duur tot een selectie van hen die persoonlijke kwaliteiten bezitten, die van belang zijn voor de overwinning in de strijd (selectie van personen). Het zijn de voorwaarden waaronder gestreden en geconcurrereerd wordt die beslissen over de vraag welke kwaliteiten dat zijn. Selectie, zo verduidelijkt Weber nog, betekent dat typen van gedrag of van persoonlijke kwaliteiten geprivilegieerd zijn. Of deze geprivilegieerde kans later door strijd wordt gerealiseerd, daarover wordt geen uitspraak gedaan (selectie van gedrag en kwaliteit). Met andere woorden: manifeste strijd leidt tot selectie op den duur, maar het omgekeerde is niet het geval: selectie hoeft niet tot manifeste strijd te leiden.

Selectie heeft onder meer betrekking op gedrag en kwaliteiten. Daarvoor is geen strijd gevoerd. Het is veeleer een bijproduct van een manifeste strijd, waarin om iets zeer concreets gestreden wordt. De selectie is een resultaat, waarom mensen niet gevraagd hebben. Dat resultaat hebben zij opgelopen.

Het overkwam hun. Achteraf kun je daar wellicht een strijd in zien, maar dat is beeldspraak, zo zou ik Weber willen samenvatten. Over selectie zegt Weber verder nog het volgende: Er bestaan twee soorten selecties, sociaal en biologisch. Naar de ervaring tot op heden is de sociale selectie *in feite* niet uit te schakelen. De biologische selectie daarentegen is *principeel* niet uit te schakelen. Dus de selectie – sociaal en biologisch – is van alle tijden, zo men wil ‘eeuwig’, omdat men geen middel kan bedenken de twee soorten selecties buiten werking te stellen. Verwarrend is het nu om dit inzicht nader te omschrijven als zou de bestaans*strijd* eeuwig zijn, want Weber wil niet beweren dat selectie vanzelf inzet van strijd is of wordt.

De stamboom van het begrip strijd kan natuurlijk uitgebreid worden met selectie. Selectie dient dan wel op het zelfde niveau te staan als strijd en mag niet onder strijd gesubsumeerd worden, zoals Weber suggereert. Als omvattende term voor strijd (Sinnbezogen) en selectie (niet-Sinnbezogen) stel ik differentiatie voor. Het plaatje ziet er dan als volgt uit:



Het is begrijpelijk waarom Weber niet tot een dergelijke afleiding komt, ofschoon deze stamboom vanuit zijn eigen vooronderstellingen geconstrueerd is. Wat voor selectie geldt, is evenzeer van toepassing op differentiatie. Volgens zijn definitie van sociologie uit paragraaf 1 valt ook differentiatie buiten de sociologie. Hij zou dan niet alleen met selectie, maar ook nog met differentiatie moeten smokkelen.

Selectie kan voortvloeien uit strijd en kan erin uitmonden. Het is toch of Weber iets meer wil zeggen. Weber: 'Een pacifistische ordening van strenge snit kan slechts middelen, objecten en richting van de strijd uitschakelen' (WG. S.21). Een maatschappij kan dus structureel de manifeste strijd uitbannen. Dat bedoelt Weber niet. Het is als met een deuk in een lekke bal. Verwijder je de deuk op een bepaalde plek, dan verschijnt hij op een andere plek. Een pacifistische ordening is slechts een voortzetting van de strijd met andere middelen, want het feit dat een pacifistische maatschappij middelen en objecten uitschakelt, betekent 'dat andere strijdmiddelen tot de overwinning in open concurrentie of althans in latente selectie leiden en hen begunstigen, die de levens- en overlevingskansen ter beschikking staan op grond van erfgoed of opvoeding.'

Deze vereenvoudigde vertaling laat zien hoe ik Weber meen te moeten uitleggen. Het Duits is niet geheel correct en zijn uitdrukkingwijze maakt ook een andere interpretatie mogelijk: Eine pazifistische Ordnung strengster Observanz kann immer nur Kampfmittel, Kampfobjekte und Kampfrichtung im Sinn der Ausschaltung regeln. Das bedeutet: dass andere Kampfmittel zum Siege in der (offenen) Konkurrenz oder – wenn man sich (was nur utopisch-theoretisch möglich wäre) auch diese beseitigt denkt – dann immer noch in der (latenten) Auslese um Lebens- und Ueberlebenschancen führen und diejenigen begünstigen, denen sie, gleichviel ob als Erbgut oder Erziehungsprodukt, zur Verfügung stehen (WG. S.21).

Pacifisme wil bepaalde strijdmiddelen uitdrijven, nl. die van geweld. Maar dan komen er andere strijdmiddelen! Bij het afschaffen van de gewelddadige strijd is nog niet de open concurrentie verdwenen, waarin bijv. oratorische talenten als strijdmiddel van zich doen spreken. In het denkexperiment gaat Weber zeer ver: hij schaft ook de open concurrentie af. Met andere woorden: iedere vorm van manifeste strijd is afgeschaft. Men zou dan kunnen concluderen, dat de strijd blijikbaar af te schaffen en dus niet eeuwig is. Dat is niet zo, zegt Weber. De strijd is eeuwig. Waarop hij uiteindelijk terugvalt in zijn argumentatie, is dat andere strijdmiddelen in latente selectie tot de overwinning leiden. Maar klopt dat wel?

In het denkexperiment over de pacifistische samenleving zijn de strijdmiddelen als *strijdmiddelen* afgeschaft. In dat geval kunnen niet de *strijdmiddelen* tot de overwinning leiden. In de selectie is er helemaal geen strijdmiddel, omdat er niet gestreden wordt. Mijns inziens is Weber het slachtoffer van de terminologische onhelderheid met betrekking tot de term strijd, die uiteenlopende betekenissen omvat als selectie, conflict, geweld, etc., die niettemin goed onderscheiden moeten worden. Weber heeft mijns inziens geen recht

op zijn conclusie, dat de sociale selectie empirisch en de biologische principeel de barrière vormen van de uitschakeling van de strijd.

Wordt met strijd de latente strijd bedoeld, dan is de uitspraak weinig zinvol: de selectie vormt de barrière van de uitschakeling van selectie. Wordt met strijd de manifeste strijd bedoeld, dan is de uitspraak in tegenspraak met zijn opmerking, dat selectie niet per se tot manifeste strijd hoeft te leiden. Weber had volgens mij moeten zeggen op grond van zijn eigen vooronderstellingen: mensen bepalen of ze manifeste strijd willen. Als pacifist kunnen ze de strijd in de zin van geweld afschaffen. Dat hebben ze in eigen hand. Hun overkomt de latente strijd. Daar kunnen zij zich niet tegen teweer stellen. Bepaalde eigenschappen blijken favoriet voor de overleving. Als zij zich daarvan bewust worden, kunnen zij proberen de voorsprong verkregen door selectie ongedaan te maken. Met andere woorden: manifeste strijd is feitelijk van alle tijden, maar in principe uit te schakelen, indien iedereen het wil. Selectie is ook feitelijk van alle tijden en per definitie niet uit te schakelen, want de selectie overkomt mensen.

N.B. Weber voert overigens rare vredestichters in zijn redenering in: pacifisten beweren niet dat bijv. het conflict of de selectie kan worden opgeheven, maar wel, dat hierbij strijdmiddelen in de zin van geweldsmiddelen niet de dienst mogen uitmaken. Het conflict is een modus van de standhouding en niet per se een deficiënte. Wanneer men geweld gebruikt, zegt men verstandhouding op.

Hetzelfde geldt voor sociale patronen

In het slotgedeelte van deze paragraaf komt Webers bedoeling nog een keer duidelijk naar voren en zij bevestigt de hier gegeven interpretatie. Na de vermelding dat de begrippen strijd en selectie slechts overdrachtelijk gebruik kunnen worden met betrekking tot sociale relaties, schrijft hij: a. Menselijk handelen kan zich bewust (Weber bedoelt: gewolft) erop richten sociale relaties te storen, te verhinderen of te beïnvloeden. Het is duidelijk dat we hier te maken hebben met manifeste strijd. b. Er kan ook sprake zijn van een ongewild bijeffect (Nebenerfolg) van de afloop van het sociale handelen.

Natuurlijke en culturele condities hebben bij het optreden van veranderingen het gevolg, dat patronen van sociale relaties verschuiven. Deze verschuiving van patronen overkomt de mensen en de oorzaken van deze verschuivingen zijn niet op één noemer te brengen, maar ze kunnen onderzocht worden. Deze gebeurtenis ontbeert zinoriëntatie, daarom is deze gebeurtenis geen manifeste strijd, maar selectie. Als het nu zo is, dat er verschillen onder de mensen zijn, die je achteraf als geprivilegeerde verschillen kunt kwalificeren, maar dat deze verschillen niet tot geschillen behoeven te leiden, da

blijft de vraag staan waarom Weber de strijd in het menselijk bestaan met zo'n stelligheid eeuwig kan noemen.

Keren wij terug naar de vragen waarmee wij begonnen zijn, dan moeten wij zeggen dat deze paragraaf nauwelijks een sociologisch inzicht in de strijd als menselijk fenomeen biedt en dat de argumentatie voor de uitspraak dat de strijd eeuwig is, berust op de observatie van selectie. De selectie zelf noemt hij dan strijd. Dat is verwarrend. Niet de verschillen die door selectie ontstaan, leiden tot geschillen, zo stipuleert Weber. De vraag waarom de manifeste strijd van alle tijden en zo virulent is dat er geen vredeskruid tegen gewassen is, blijft onbeantwoord. Deze conclusie trek ik uit hetgeen Weber schrijft. Waarom zetten mensen hun eigen voornemens door, ook als anderen dat niet appreciëren, zelfs als de kosten voor hen zelf zeer hoog zijn? Dit is een serieuze vraag voor Weber, waarop hij ons het antwoord schuldig blijft. Vanuit zijn perspectief van het methodisch individualisme spreekt Weber over de autonome wil om de manifeste strijd te voeren. Mijns inziens speelt dit perspectief Weber parten bij zijn verantwoording van de eeuwige strijd.

II

Mimese

Op de vraag waarom mensen zich permanent verstrikken in strijd, heeft Girard m.i. een plausibeler antwoord. Hij probeert het fenomeen strijd inzichtelijk te maken door uit te gaan van het mimetisch karakter van het menselijk gedrag.

Een enkel woord ter introductie van deze man:

René Girard, in 1923 in Avignon geboren, is moeilijk met één label aan te duiden. Hij begint zijn wetenschappelijke loopbaan met een studie van middeleeuwse geschiedenis en cultuur. Na de oorlog in 1947 gaat hij in Amerika studeren en werken aan verschillende universiteiten. Na vele omzwervingen is hij momenteel verbonden aan Stanford als hoogleraar. Zijn leeropdrachten hadden altijd met Franse cultuur en letterkunde te maken. Laat ik hem voor het gemak aanduiden als cultuurfilosoof. Zijn publikaties bewegen zich op het gebied van de literatuur, psychoanalyse, culturele antropologie, cultuurkritiek, etc. — een typisch Frans allegaartje.

De bestudering van romanschrijvers als Flaubert, Stendhal, Proust, Dostojewski e.a. inspireerde René Girard tot zijn antropologische werkhypothese over de mimese: mensen imiteren elkaar in de begeerte. Ietwat pregnanter geformuleerd: mensen begeren niet uit zichzelf wat zij willen hebben, maar

het begerenswaardige – het object van begeerte – wordt hun door anderen aangewezen. Deze uitspraak staat op gespannen voet met de gedachte dat zij autonoom en vrij zijn in de keuzes, die zij dagelijks maken. Hun handelen is daarentegen niet autonoom, maar in hun handelen bootsen mensen anderen na. Deze these heeft op meer betrekking dan alleen op de mode. Enkele voorbeelden om dat te verduidelijken.

- a. Dat wij mensen nadoen, wat wij anderen zien doen, is een gegeven waar op alle leerprocessen berusten. Wij leerden onze taal, omdat wij onze ouders naäapten. Wij leerden mamma zeggen, omdat het ons werd voor gezegd. Om het enigszins paradoxaal te zeggen: dat wij imiteerden, was een teken dat er pit in ons zat. Het was het tegendeel van autisme, dat zich laat verstaan als een storing in de ontwikkeling, waarbij het kind zich juist afsluit voor de buitenwereld.
- b. De peuter die de kamer binnenkomt, waar zijn jongere broertje speelt, heeft geen belangstelling voor de blokjes uit de blokkendoos, die door de kamer zwerven, maar uitsluitend voor dat ene blokje dat zijn broertje in de hand heeft. Dat wil hij ook hebben. Hij begeert wat als begerenswaardig wordt aangewezen door het gedrag van die ander. Hij volgt die ander in zijn begeerte. Dat is mimese.
- c. Zo waren wij vroeger allemaal, maar sindsdien zijn wij niet veranderd. Wij kochten het afgelopen jaar onze 'Montaillou' en onze 'De naam van de roos', omdat deze als begerenswaardig waren aangewezen door anderen. Niet omdat wij authentieke belangstelling hadden voor de Catharen of het middeleeuwse kloosterleven.

Een leerling van Girard, de psychiater J.M. Oughourlian, noemt mimese het analogon in de sociale wetenschappen van de gravitatie wetten uit de fysica. In 'Un mime nommé désir' drukt hij zich zo uit: De mimetische kracht is recht evenredig met de massa van de individuen en omgekeerd evenredig met het kwadraat van de afstand, die hen scheidt.' (p. 16)

Die aantrekkingskracht is evenredig met de massa van ieder, dat wil zeggen: met het gewicht dat aan ieder door de ander wordt toegekend. Dat is bijv. groot voor ouders in hun relatie tot hun kinderen. Welke boeken wij het afgelopen jaar gekocht hebben, hangt af van de betekenis die toegeschreven werd door ons aan het oordeel van de adviseurs – de boekverkoper, de vriend, de vakgenoot, etc. De afstand tussen de individuen, waarover Oughourlian spreekt, kan van verschillende aard zijn: geografisch, emotioneel, intellectueel, etc. Is die afstand groot, dan is de aantrekkingskracht klein.

Het begeren voltrekt zich bij wijze van spreken in een driehoeksverhouding: het *subject* begeert een *object* dat door een *ander* wordt aangewezen. Die ander is een model in de betekenis dat het subject hem volgt in zijn begeerte. Het samenvallen van twee begeerten is veelal een bron van conflict. Die ander is dan niet alleen model, maar wordt ook rivaal. Arnold wil iets veroveren.

ren, omdat Bernard het reeds veroverd heeft. De begeerte van Arnold wakert de begeerte van het bezit bij Bernard aan. Het is Bernard kostbaarder dan ooit. Dat bewijst Arnold weer, dat wat Bernard heeft, zeer begerenswaardig is, etc. Ieder kent deze ervaring van het begeren. Ook dat het bezit van de zaak het einde van het vermaak kan zijn. In dit voorbeeld gaat het nog om een ding. In een werkelijk conflict kan dat ding al snel vergeten worden. Het conflict escaleert onafhankelijk van de oorspronkelijke inzet. De partijen gaan elkaar dan bepalen in hun acties en reacties. Afhankelijk van de omstandigheden kan de strijd worden opgevoerd door het inzetten van geweld en eindigen met moord.

Tussenberaad

In de mimetische theorie hebben we te doen met een rivaliserend ontwerp voor Webers sociologie. De vrede tussen beide kan niet worden bewaard door te stellen dat beide ontwerpen in die zin complementair zijn, dat zij gelden voor verschillende verzamelingen van fenomenen. Hoe de verhouding van beide ontwerpen is, wordt door de twee auteurs in kwestie verschillend beantwoord.

a. Voor Girard is de zaak eenvoudig. Zijn perspectief omvat dat van Weber. Alles wat Weber te berde brengt, herinterpreteert en corrigeert Girard zo nodig. De hypothese van de mime is zo fundamenteel, dat het niet mogelijk is je voor te stellen dat Webers kader dat van Girard zou omvatten. Dit standpunt is in zichzelf consistent.

b. Ook Weber heeft zijn gedachten laten gaan over het nabootsend gedrag. Hij spreekt dan over 'Nachahmung fremden Handelns, auf deren Bedeutung G. Tarde berechtigtes Gewicht legt (WG. S.11). Voor Weber is nu het probleem of dat gedrag sociaal handelen in zijn betekenis is en zijn antwoord luidt: Nabootsing — overigens op een lijn gesteld met, maar wel onderscheiden van 'massenbedingtes Handeln' — vormt een verzameling, die gedeeltelijk samenvalt met sociaal handelen. Mimetisch gedrag valt dus slechts gedeeltelijk binnen het kader van de sociologie. Met andere woorden: het mimetisch gedrag wordt zijn plaats gewezen door het uiteindelijke perspectief van het sociale handelen. Ook dit standpunt is op zichzelf genomen plausibel. Het verschil zit hem natuurlijk in de opvatting van wat mime is. Girard probeert al het menselijk handelen vanuit de mime te verstaan, terwijl bij Weber Nachahmung een beperkt gedeelte van sociaal en niet-sociaal handelen aanduidt.

N.B. Met deze voorstelling van zaken is Weber het niet eens, als ik lees wat hij oppert ter afslui-

ting van zijn bespreking van nabootsend gedrag. Ondanks mijn poging om de verschillen zo onpartijdig mogelijk voor te dragen gooit Weber roet in het eten: 'Die Soziologie hat es keineswegs nur mit sozialem Handeln zu tun, sondern dieses bildet nur (für die hier betriebene Art der Soziologie) ihren zentralen Tatbestand, denjenigen der für sie als Wissenschaft sozusagen *konstitutiv* ist. Keineswegs aber ist damit über die *Wichtigkeit* dieses Tatbestandes im Verhältnis zu anderen Tatbeständen (Nachahmung und massenbedingtes Handeln PT.) etwas ausgesagt' (WG. S.12). Deze opmerking over de afbakening van het sociologische domein is mijns inziens in tegenspraak met wat Weber beweert in bijv. paragraaf 1. De harmonie is waarschijnlijk bij Weber alleen te herstellen door deze dissonant op S.12 te verwijderen.

Vergelijking

Om beide ontwerpen wat meer reliëf te geven wil ik enkele verschillen van beide visies met name op het fenomeen strijd de revue laten passeren.

a. Om fenomenen als strijd, concurrentie, etc. te verstaan moeten zij voor Girard beschreven worden als een driehoeksverhouding, waarbij het subject, het object en het model c.q. rivaal de punten van de driehoek vormen. Ook bij Weber komen het subject, het object en de rivaal voor, maar de onderlinge relatie is verschillend. Weber begint paragraaf 8 bijv. zo: Strijd zal een sociale relatie heten, als het handelen op de bedoeling van het doorzetten van de eigen wil tegen verzet van de partner(s) in is georiënteerd. Dit klinkt mooi triangulair. Er is sprake van een subject, dat zijn eigen wil beoogt door te zetten (object), en van een rivaal die zich verzet. Het subject is georiënteerd op zijn eigen wil, terwijl de ander als sta-in-de-weg, als obstakel wordt gepercipieerd. Dat het wel eens zo kan zijn dat het subject zijn rivaal gevolgd is in diens begeerte ligt niet opgesloten in Webers definitie van strijd. Weber gelooft het subject in de strijd bij wijze van spreken op zijn woord. Dat zal altijd betogen dat het zelf autonoom zijn doeleinden stelt en dat de rivaal pas later op het toneel is verschenen om het hem lastig te maken. Intuïties van grote romanschrijvers als Stendhal, Dostojewski e.a. die Girard heeft onderzocht in 'Mensonge romantique et vérité romanesque', hebben Girard geleerd, dat deze voorstelling van zaken niet deugt. Het is een romantische gedachte, dat subjecten autonoom hun doelen kiezen en zich daaraan oriënteren. Sterker Girard noemt deze gedachte een romantische illusie.

b. Webers sociologie is opgebouwd vanuit het individu dat zijn doelen kiest vanuit zichzelf. Dat het handelen sociaal is, is een toegevoegde kwalificatie. In de categorie handelen kan men een onderscheid maken tussen sociaal handelen en niet-sociaal handelen. In de mimetische theorie is het handelen van mensen per definitie sociaal handelen. Niet-sociaal handelen bestaat niet. Ik noem twee voorbeelden ter illustratie van beide standpunten.

1. De fietsbotsing is voor beiden geen sociaal handelen, maar beiden verbinden daaraan verschillende conclusies. De fietsbotsing is voor Weber het zuiverste bewijs, dat er ook niet-sociaal handelen bestaat, want het is geen sociaal handelen (WG. S.11). De fietsbotsing is voor Girard daarentegen geen handelen, juist omdat het geen sociaal handelen is. Immers al het handelen is sociaal handelen. De fietsbotsing is een gebeurtenis, die mensen kan overkomen.
2. Bij regen steken alle mensen hun paraplu op. Voor Weber is dat geen voorbeeld van sociaal handelen, want het handelen van de één is niet georiënteerd op het handelen van de ander. Het handelen van allen is op dezelfde wijze georiënteerd op de behoefte aan bescherming tegen de regen. Weber noemt dit gedrag geen *Nachahmung*. Girard legt een ander accent. Dat mensen dit gedrag vertonen, is aangeleerd en cultureel bepaald gedrag. Sociaal gedrag: niet autonoom, maar mimetisch. Niet alleen de betekenis van nabootsing is verschillend bij Girard en Weber, maar ook die van sociaal handelen.

c. De manifeste strijd wordt bij Weber als een autonoom wilsbesluit gepresenteerd. Het handelen is georiënteerd op de bedoeling de eigen wil door te zetten tegen het verzet van de ander (de anderen) in. In de mimetische theorie is het conflict bijna coëxistent met leven. De mens begeert altijd weer wat de ander begeert en omdat de ander het begeert. De mime is zelfs een bestaansvoorwaarde voor de ontogenese van de mens. Alle leerprocessen zijn erop gebaseerd. Daarom zijn wij voor elkaar model en obstakel. Niet dat er strijd is, behoeft een verklaring vanuit mimetisch perspectief, maar veeleer dat er geen strijd is. De manifeste strijd is eeuwig in deze theorie.

d. De cultuur heeft de taak de escalatie van het conflict tot gewelddadige strijd in de visie van Girard in te dammen of te reguleren. De cultuur vervult een pacificerende rol en stopt het geweld af door middel van het geweld of door dreiging ermee. Hier staan Weber en Girard *praktisch* dicht bij elkaar. In het politieke denken van Weber speelt de gedachte dat de staat berust op geweld en dat de staat monopolist van het geweld is, een centrale rol. De staat houdt op te bestaan, als zijn monopoliepositie met betrekking tot het geweld wordt opgeheven. Girard spreekt van een cultuurcrisis, als de cultuur niet meer slaagt in de pacificatie, dat wil zeggen, als de mechanismen ter bejegening van ongebreidelde rivaliteit niet meer functioneren, zodat men overgeleverd wordt aan anomisch geweld. Wat Weber zegt over de staat, sluit heel goed aan bij wat Girard zegt over de cultuur. Ofschoon ze praktisch dicht bij elkaar staan, verschillen Weber en Girard hemelsbreed in de theore-

tische verantwoording van de functie van het geweld. In Girards ogen ontstaat het conflict (en in het verlengde hiervan het gebruik van geweld), omdat men het begerenswaardige laat aanwijzen door de ander. De ander wordt dan veelal obstakel. Bij Weber bestaat de mogelijkheid dat mensen vreedzaam handelen, als zij er maar voor kiezen. Mensen kiezen er evenwel niet voor. Derhalve: *lasciate ogni speranza!* Op de vraag of Girard ruimte ziet voor het pacifisme in de zin van een radicaal afzien van geweld, ga ik binnen dit bestek niet in.

e. In strikte zin is de selectie een ongewild gevolg van de manier waarop wij met elkaar omgaan en is eeuwig. Daarin zijn Weber en Girard het met elkaar eens, maar ten aanzien van de functie van selectie gaan zij weer uit elkaar. Bij Weber kun je tegen komen dat selectie niet tot manifeste strijd leidt, maar ook dat selectie de barrière is voor de uitschakeling van de strijd. In het laatste geval tendeeft Weber naar de opvatting om de selectie als bron van alle strijd aan te wijzen. Bij Girard ligt dat anders. De verschillen leiden in die zin tot geschillen, dat het privilege van Arnold (gevolg van selectie) begeerd wordt door Bernard, louter omdat het bezeten wordt door Arnold. Niet het geprivilegeerd-zijn of de schaarste van het goed leidt als zodanig tot geschillen, maar de selectie fourageert wel telkens de mogelijke twistappels.

Samenvatting

Overzien we het geheel dan kunnen wij het volgende vaststellen: Weber geeft een classificatie van de manifeste strijd en de zgn. latente strijd en brengt tussen deze twee gestalten van strijd mijns inziens een onheldere relatie, zodat hij niet een theoretische verantwoording ervan geeft dat de strijd eeuwig is.

Girard laat zien dat de manifeste strijd gegeven is met het menselijke bestaan en dat de selectie de strijd tussen mensen kan aanjagen. Of we in deze theorie beschikken over het analogon van de gravitatiewet uit de fysica, zal moeten blijken. De corrigerende accenten voor Webers sociologie zijn zo al de moeite waard om te overwegen.

Het spreekt vanzelf, dat de strijd over de eeuwige strijd moet doorgaan.

Literatuur:

R. Girard, *Mensonge romantique et vérité romanesque*, Pluriel, 1968. *La Violence et le sacré*, Paris, 1972. *Des choses cachées depuis la fondation du monde*, Paris, 1978.

J.M. Oughourlian, *Un mime nommé désir*, Paris, 1982.

P. Tijmes, *Over politiek valt met rede te twisten*, Amsterdam, 1977. 'Hoeksteen van Webers denken: de staat', in: *Max Weber*, H.P.M. Goddijn (red.), Baarn, 1980.

M. Weber, *Gesammelte Politische Schriften*, Tübingen, 1971. (afgekort PS.) *Wirtschaft und Gesellschaft*, Tübingen, 1972. (afgekort WG.)